

Ганяк В.Й.,

*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою*

Національної академії державного управління при Президентові України

СПРОБА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ЯК “НАУКОВА” ОСНОВА ДИСКРИМІНАЦІЇ НА РЕЛІГІЙНОМУ ҐРУНТІ

На основі критичного дискурс-аналізу розглянуті передумови виникнення, особливості концептуалізації поняття “духовна безпека” в Росії, а також представлені результати та наслідки реалізації державної політики РФ у сфері забезпечення свободи совісті після практичного впровадження в суспільне життя концепції духовної безпеки. Також в статті наведена критика спроб концептуалізації вищевказаного поняття в Україні, які найчастіше здійснюються за рахунок простих запозичень методичних напрацювань російських колег.

Ключові слова: державна політика, духовна безпека, релігійна безпека, релігійна свобода, дискурс-аналіз, синергетичний підхід.

ATTEMPT TO CONCEPTUALIZE SPIRITUAL SECURITY IN UKRAINE AS A “SCIENTIFIC” BASIS OF DISCRIMINATION ON RELIGIOUS GROUNDS

On the basis of critical discourse analysis examined predictors of, especially the conceptualization of the concept of “spiritual security” in Russia, as well as the results and consequences of implementation of the state policy in the sphere of freedom of conscience after the practical implementation of the concept in the social life of spiritual security. The article also shows the conceptualization of the above criticism attempts concepts in Ukraine, which are often carried out by simple borrowing more colleagues Russian methodical developments.

Keywords: public policy, spiritual security, religious security, religious freedom, discourse analysis, synergistic approach.

Постановка проблеми. Державна політика України у сфері свободи совісті, релігії спрямована на створення сприятливих умов для функціонування релігійних організацій задля здійснення ними своєї соціальної місії; утвердження релігійної та світоглядної терпимості та поваги до релігії або переконань; визнання статусу релігійних організацій, сформульованого в міжнародних правових актах; утвердження поваги в ставленні держави до традицій і внутрішніх положень церков та релігійних організацій; забезпечення рівності перед законом усіх релігій, віросповідань та релігійних організацій; створення умов для участі релігійних організацій в суспільному житті, а також подолання негативних наслідків тоталітарного минулого державної політики, що мали місце у минулому.

Стаття 5 Закону України “Про свободу совісті та релігійної організації” наголошує: “Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається”. Що цілком відповідає нормам Ст. 35 Конституції України: “Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти

одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність”.

Але дана стаття також говорить, що “здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров’я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей”. Як можна помітити, що окремі обмеження релігійної свободи пов’язані з духовною сферою життя суспільства. Дійсно, сучасні уявлення українців про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість, а також необхідності дотримання певних етичних норм та правил поведінки склались у суспільстві на основі традиційних духовних та культурних цінностей.

Мало хто буде заперечувати, що в епоху постмодерну духовна сфера суспільства стала досить суперечливою за своїм змістом (наприклад, духовні цінності мистецтва можуть суперечити релігійним цінностям). Тим не менш, певне коло вітчизняних та закордонних науковців періодично роблять спроби концептуалізації поняття “духовна безпека” та диференціації його похідних. Перш за все, роблячи акцент на існуванні етимологічного зв’язку понять “духовного” та “релігійного”. Така редукція цього поняття призводить до того, що духовна безпека лише розглядається з пріоритетом певного релігійного напрямку.

Так, при визначенні похідного поняття “система забезпечення духовної безпеки” державі пропонується “зміцнити традиційні конфесії”, крім того, долучити їх до участі в цій системі в якості недержавних інституцій [20, с.353]. Слід зауважити, що визначення “традиційна конфесія” у правовому полі України відсутнє, тому воно може використовуватись лише умовно в релігієзнавчому контексті. В умовах наявності серед релігійних організацій певних розбіжностей щодо ролі тих чи інших релігійних традицій та існування латентних протиріч між “традиційними” та “нетрадиційними” конфесіями втягування держави для підтримки однієї з вищевказаних груп може порушити крихкий баланс релігійного миру, що склався в Україні на протязі останніх десятиліть. Цілком закономірно постає питання аналізу обґрунтування необхідності запровадження поняття “духовна безпека” у вітчизняний науковий обіг та можливих наслідків від такої дії в контексті геополітичних викликів та євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На слухну думку українського філософа та релігієзнавця О. Сагана, “релігійний чинник довгий час залишався на периферії осмислення Україною своєї національної безпеки. Як фактор державної безпеки, власне релігійний чинник навіть не потрапив у концепцію (основи державної політики) 1997 р. – там йшлося про духовність взагалі. І лише вже у концепції 2003 р., як і у Законі України “Про основи національної безпеки України” (2003 р.) релігійний чинник вирізняється із загальних “духовних цінностей”, а останні потрапляють вже у розряд “національних інтересів”.

Відповідно ст. 8, до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки увійшло “забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення

протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України”.

Стаття 10 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” зобов’язує державні органи турбуватися про “відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних та етнічних груп, культур та релігійних конфесій”, забезпечувати умови “для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання”[19].

Питання пов’язані з різними аспектами духовної безпеки найбільш інтенсивно досліджуються російськими вченими, тоді як західноєвропейські та американські науковці проявляють певну стриманість щодо використання цього поняття. Проблемам забезпечення культурного і духовного розвитку особистості займалися також українські вчені, зокрема: В.Андрущенко, В.Абрамов, В.Баранівський, Г.Горак, В.Кремінь, М.Михальченко, М.Попович, Н.Скотна та ін.

Можна погодитись з висновком українського вченого В.Баранівського, що “...розв’язання проблеми оновлення, розвитку духовності особистості у сучасному світі – це мало не головна умова подальшого виживання й розвитку людства” [6, с.74]. Наскільки непростою є проблема духовної безпеки в Україні, можна пересвідчитись, переглянувши наукові праці цього вченого, в яких він вказує на роль представників УПЦ Московського Патріархату (УПЦ МП) в системі функціонування духовної безпеки українського суспільства: 2009 р. – УПЦ МП є недержавним учасником цієї системи [5]; 2012 р. – УПЦ МП є загрозою для українського суспільства [4]; 2013 р. – УПЦ МП знову є недержавним учасником цієї системи [3]. Цілком ймовірно, що у світлі останніх суспільно-політичних процесів в релігійному середовищі України наукова позиція вищевказаного вченого знову може змінитися.

Не можна також не згадати про титанічну працю українського вченого Д.Зеркалова, який у 2008 р. випустив багатотомну хрестоматію “Духовна безпека” з 7 книг [10, 11], більш стисло буде розглянуто в рамках викладу основного матеріалу даної статті.

Також корисною для нашого розгляду є позиція релігієзнавців О.Мірошникової та Л.Филипович щодо перегляду ролі нових релігійних течій (НРТ) в структурі державно-конфесійних відносин. Так, на думку Л. Филипович, “НРТ – це не особливий, а ситуативний сегмент державно-конфесійних відносин, щодо якого держава демонструє рівноправну і законом визначену позицію: ніяких преференцій, але й ніяких дискримінацій чи переслідувань” [22].

Аналіз вищезазначених публікацій українських вчених щодо питань духовної безпеки та динамічні геополітичні та внутрішні суспільно-політичні зміни в Україні вказують на потребу подальшого більш системного та об’єктивного розгляду цієї проблеми та формулювання нових науково-практичних рекомендацій.

Мета роботи полягає у вирішенні наступних завдань:

– дослідженні спроб концептуалізації поняття “духовна безпека” в Росії та Україні за допомогою критичного дискурс-аналізу політичних документів, наукових текстів та публікацій в ЗМІ;

– критичному аналізу наслідків від впровадження в державну політику концепції духовної безпеки в контексті геополітичних викликів та євроінтеграційного курсу України.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж безпосередньо перейти до аналізу вищезазначених у завданні робіт визначимо, що нами розуміється під дискурсом. Для цього скористаємося вже існуючою дефініцією цього поняття Н.Зяблової: “Дискурс – це побудована в певних історичних і соціальних рамках, інституційно організована (на основі статусно-ролевих відносин) та тематично сфокусована послідовність висловлювань, яка конструюється щодо певної мети та вирішення будь-яких проблем, рецепція якої здатна вплинути на моделі суб'єктивного досвіду людини, її внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку”.

Хоча текст та дискурс взаємопов'язані, останній зажди має адресата. Зауважимо, що в рамках проведення даного дискурс-аналізу нас не будуть цікавити гарні, занадто широкі та внутрішньо суперечливі визначення поняття “духовна безпека”, а також його похідних, що не містять безпосередньо практичного змісту, які слугують скоріш димовою завісою майбутніх зловживань в цій сфері.

Суспільно-політичні події на Майдані у 2014 р. чітко засвідчили, наскільки вразливим в Україні є питання релігійної свободи. Так, на початку лютого 2014 р., крім листа Міністерства культури щодо припинення діяльності Української греко-католицької церкви, на сторінках державної газети “Голос України” раптово виступила Комуністична партія України (КПУ) з пропозицією делібералізації українського релігійного законодавства. Мотивуючи таку позицію власної партії, член Президії КПУ та народний депутат України О.Голуб пояснив, що зміни до Конституції України необхідні з двох причин. По-перше, “в країні на даний момент діють десятки “сект”, які, чесно кажучи, проповідують тоталітарне мислення і доволі шкідливі моральні позиції відносно громадянського суспільства”. По-друге, “телебачення зафіксувало, як окремі конфесії – замість того, щоб врегульовувати конфлікти – розпалюють ворожнечу до представників іншої віри, національності” [13].

Може комусь така поведінка атеїстичних у минулому комуністів здасться дещо дивною, але це лише на перший погляд. Насправді, вони вміло перейняли досвід своїх колег зі спорідненої їм фракції Комуністичної партії РФ, яка ще в 2003 р. ініціювала парламентські слухання з проблем духовної безпеки, зрозумівши практичну користь від введення нового поняття для боротьби з західними впливами.

Як зазначає співробітниця департаменту славістики Кембриджського університету Дж. Федор у своєму дослідженні діяльності російських спецслужб: “Концепція духовної безпеки в Росії має ліберальне походження. Її витоки сягають федерального закону РФ про безпеку, прийнятого в березні 1992 р., що засвідчило відмову від старої радянської парадигми безпеки. У

новому законі пріоритет надавався безпеці особистості перед державою, підкреслювалася важливість “духовних цінностей”, згаданих у першій же статті закону, що певною мірою свідчило про викорінення практик радянського воєнничого атеїзму та переслідування віруючих державою. Однак згодом взаємозв'язок понять безпеки і духовності став використовуватися як знаряддя для зовсім інших цілей, які далекі від принципів, якими керувалися творці цього закону” [21].

Наприкінці 1990-х років певна частина російських політиків заговорила про духовну безпеку в різних контекстах. Внаслідок невизначеності поняття “духовна безпека” воно може використовуватися практично у будь-якій сфері суспільного життя. Тому не випадково про духовну безпеку почали писати представники різних областей політичного спектру Росії: Д.Рогозін, О.Дугін, О.Подберезкін та ін.

Не зустрівши сильного супротиву з боку громадянського суспільства, та за умов відсутності помітної критики російських ЗМІ, В.Путін розпочав реформу у сфері національної безпеки РФ. В тексті “Концепції національної безпеки Російської Федерації” було заявлено: “Забезпечення національної безпеки Російської Федерації включає в себе також захист культурного, духовно - морального спадщини, історичних традицій і норм суспільного життя, збереження культурного надбання всіх народів Росії, формування державної політики у сфері духовного і морального виховання населення, введення заборони на використання ефірного часу в електронних засобах масової інформації для прокату програм, що пропагують насильство, що експлуатують ниці прояви, а також включає в себе *протидію негативному впливу іноземних релігійних організацій і місіонерів* (курсив мій – Г.В.)” [2, с.134].

Єдиним винятком, на думку англійських дослідників, можна вважати критику священика Апостольської православної церкви (з 2007 р. перебуває в Українській автокефальній православної церкви оновленої), журналіста та історика Якова Кротова, який у статті “Госбезопасность как национальная идея” першим звернув увагу на відмінності між цими двома редакціями концепції національної безпеки (обидві були опубліковані “Російською газетою”: одна 26.12.1997, друга 10.01.2000) [28].

У старій редакції концепції зазначалося, що “система національних інтересів Росії визначається сукупністю основних інтересів особистості, суспільства і держави”. А в новій редакції попереднє визначення замінила нова дефініція: “Національні інтереси Росії – це сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави”. Додавши лише одне слово “збалансованих”, тобто “віднімаючи частину інтересів від одного та додаючи іншому”, держава фактично змінила існуючі в російському суспільстві “правила гри”. Тому Я.Кротов задає риторичне питання: “Цікаво, держава збалансує на користь особистості чи навпаки?” [15].

Знаковою подією 2002 р. у процесі “сек'юритизації” російського суспільства стало освячення патріархом Алексієм II приходської церкви Софії Премудрості Божої біля будівлі ФСБ на Луб'янці. “Ні буревії, ні випробування

нехай не охоплюють знову цей храм, і щоб люди, які будуть сюди приходити, черпали духовні сили для служіння своїй Вітчизні, народу та Церкві Христовій”, – сказав, звертаючись до учасників цього заходу, патріарх [17].

У 2004 р. політолог О.Дугін закликав російську державну владу вдатися до рішучих дій: “Духовній безпеці треба підкоряти весь основний ефірний, інформаційний простір. Хто ми, якому духу ми служимо, прагнемо, що таке наша безпека, хто такий наш народ, наша держава? Це не відповіді. Це питання. І влада не може ігнорувати ці питання” [1].

2006 року, в рамках наукового семінару-наради, російськими академіками була “науково” освячена концепція духовності та безпеки. Розглядаючи проблему державної безпеки РФ, російський академік Є.Ушакова зазначила, що “вона полягає не тільки у традиційних формах забезпечення державної безпеки, таких як економічна безпека, техніка безпеки на виробництві, правопорядок та інше, але і в такій найважливішій стороні існування будь-якої держави, якою є його духовне життя, що забезпечує науково-технічний, інтелектуальний, освітньо-виховний, морально-етичний, художньо-естетичний, духовно-релігійний, загальнокультурний, світоглядний та ідеологічний потенціал” [9, с. 312].

При цьому тим науковцям і політикам в Україні, хто бажає розпочати подібну концептуалізацію, слід враховувати вітчизняні реалії: в умовах трансформації українського суспільства ще остаточно не сформульована така досить важлива державно-політична категорія як національна ідея, що має в майбутньому консолідувати весь народ України на будівництво нового суспільного устрою незалежної держави [23, с.205]. Цілком очевидно, що при практичному використанні поняття “духовна безпека” відкривається широке поле для ідеологічних маніпуляцій, які можуть призвести до виникнення загрози дискримінації на релігійному ґрунті.

Результати і наслідки практичної реалізації державної політики РФ у сфері духовної безпеки розглянемо на прикладі Белгородської області, що розташована у безпосередній близькості до українського кордону. Коли у 2010 р. на Белгородщині влада взялася за духовну безпеку, як повідомляє журналістка Newsweek Дарина Шевченко, католики почали їздити молитися в Україну [8].

Для прискорення впровадження концепції духовної безпеки в життя області, цей рух очолила людина достатньо авторитетна у владі та російських наукових колах. Лише перерахування всіх почесних звань та посад цієї особистості займає майже чверть сторінки: кандидат історичних наук, доцент академії управління МВС Росії, заступник керівника сектора МВС і навчальних закладів синодального відділу Московського Патріархату із взаємодії зі збройними силами та правоохоронними установами, доцент православного Свято-Тихонівського гуманітарного університету, академік Всесвітньої академії наук Комплексної безпеки, полковник внутрішньої служби у відставці, протоієрей Андрій Хвиля-Олінтер.

Того ж року, під час презентації в Белгороді навчального курсу духовної безпеки для вчителів загальноосвітніх шкіл і співробітників управлінь освіти,

священик виклав власне бачення, що ж потрібно зробити для впровадження в суспільне життя області вищезазначеної концепції. “Ми межуємо з Україною, до нас звідти лізуть різні секти, – зазначив у своїй лекції А.Хвиля-Олінтер. З іншого боку, в нас складний духовний фон, до Белгородської області століттями зсилали магів та відьом, в народі – суцільні забобони. Багато самі не розуміють, що духовно, а що ні. Треба активно роз'яснювати” [8].

Володимир Рибант, пастор белгородської церкви християн віри євангельської “Нове Життя”, з яким кореспондент Newsweek зустрілася наприкінці 2010 р., розповів про утиски протестантських конфесій: “Термін “духовна безпека” є неюридичним, не науковим і занадто розпливчастим. Таким чином все що завгодно можна позначити “духовно небезпечним”. Володимир засвідчив, що вже відчув тиск з боку влади. Йому відмовили в оренді приміщення для проведення зустрічей з паствою і заборонили допомагати одній з белгородських лікарень.

У 2011 р. наступ представників вищезазначеної церкви і місцевої влади поширився на інші сфери суспільного життя. Так, у День святого Валентина адміністрацією Белгородського інституту культури та мистецтв було скасовано спектакль “Планета” Євгена Гришковця, побоюючись губернаторської “поліції моралі”. Також у цьому ж інституті дійшли до висновку, що реальну небезпеку, згідно місцевого “закону про духовну безпеку”, представляють п'єси Івана Виріпаєва, нобелівського лауреата Даріо Фо та інших відомих авторів. Зі студентами проведено роз'яснювальну роботу щодо неможливості відзначення свят, які не відповідають російській традиції та ідеології “Русского мира”. Про системність практичних кроків дій місцевої влади у впровадженні державної політики забезпечення духовної безпеки свідчить детально розроблений план заходів у Белгородській області на 2010 р., який було розроблено за дорученням губернатора Белгородської області Є.С. Савченко [7].

На державному рівні РФ у період з 2000-2010 рр. відбувалось активне співробітництво державних та церковних інституцій РПЦ, яке, на думку американського вченого Даніеля Пейна, більш було схоже на кооптацію [29]. Правоохоронні органи Росії почали активно переслідувати іноземних релігійних місіонерів, яких було оголошено агентами іноземних розвідок та звинувачено у збиранні розвідувальної інформації стратегічного характеру з метою створення щодо них негативної суспільної думки [2, с. 136].

Про незмінність політичного курсу забезпечення духовної безпеки Росії у 2014 р. засвідчив виступ представника РПЦ В.Чапліна на міжнародній науково-практичній конференції “Государство, религия, общество в современной России”. “В момент, коли релігійно-суспільні процеси набувають ключового значення в більшості країн, обов'язково знайдуться сили, які бажають звернути ці процеси на шкоду своїм історичним конкурентам. Ми маємо масу прикладів цього, починаючи від псевдоісламського екстремізму і закінчуючи діяльністю різного роду нових релігійних рухів, що використовуються в прагматичних цілях нашими історичними опонентами”, – сказав Чаплін. “В цих умовах держава не може бути нейтральною щодо зовнішніх впливів і пов'язаних з ними

релігійних та релігійно-суспільних доктрин”, – зазначив протоієрей В. Чаплін [24].

В Україні на протязі останнього десятиліття час от часу науковцями, політиками, за участі представників УПЦ МП та інколи інших церков відбуваються спроби концептуалізації поняття “духовна безпека”. Особливої активності цей процес набув за часів президентства В. Януковича, коли органи державної влади України почали сприяти посиленню цього напрямку діяльності на всіх рівнях. Зауважимо, що за кожною такою технологічною спробою, завжди прослідковується головний сенс ідеології “Русского мира” – поширення імперських зазіхань Росії до меж історичних кордонів та заперечення усіх українських традицій. Так, в одній зі своїх статей у 2012р., журналіст суспільно-політичного щотижневика “Тиждень” Андрій Романюк зазначив, що пропозиції з боку УПЦ МП щодо “духовно-релігійної” підтримки молоді в нашій країні мають “подвійне ідеологічне дно”, бо “тлумачення понять “духовність України”, “патріот України”, “суверенність України” у Московського патріархату суто кремлівське – з викривленою історією нашої країни й очорненими героями” [18].

Хрестоматія “Духовна безпека” в 7-ми книгах (у 2012 р. з’явилася у варіанті монографії) українського вченого Д. Зеркалова не стала виключенням, хоча була рецензована трьома докторами та двома кандидатами наук. З анотацій книг цього видання видно, що автор розраховує на широке коло читачів: керівники виконавчої влади, фахівці у сфері національної безпеки, керівники підприємств, викладачі та студенти навчальних закладів, слухачі відповідних курсів підвищення кваліфікації. Також з анотації книги “Релігійна безпека”, яка входить до вищезазначеної 7-томної хрестоматії, дізнаємося про основну загрозу в релігійній сфері: “У посібнику розглянута агресивна сутність так званої УПЦ-КП, організованої з метою розриву відносин з Росією. Він (навчальний посібник – Г.В.) відображує сучасний стан релігійної безпеки України, в світлі розкольницької діяльності цієї “церкви”, підтримуваної збанкрутілими “політичними діячами” країни” [10, с.2].

Інша книга хрестоматії за авторством Д.Зеркалова – “Боротьба з сектантством” – написана у кращих традиціях одіозного О.Дворкіна та А.Хвилі-Олінтера. В анотації до неї автор вказує, що “посібник присвячено боротьбі світової громадськості і служителів церкви з інослав’ям, сектантством, ересями і забобонами”. А у вступі Д.Зеркалов йде ще далі, вказуючи “коріння зла”: “Релігійно-сектантський експорт зі США до Росії (так само як і в інші європейські країни), що супроводжується найжорстокішим політико-економічним і дипломатичним тиском на російське керівництво, включаючи всілякі погрози в адресу Росії, вже досяг відверто непристойного рівня і не лізе ні в які ворота” [11, с.4]. Мабуть, цей український вчений розраховував отримати широке коло читачів з країн СНД, оскільки найбільш пріоритетною для нього стала проблема забезпечення релігійної свободи в Росії. Та він настільки перейнявся цією проблемою, що стиль викладення його тексту інколи важко визнати науковим.

В контексті боротьби з сектантством, Д.Зеркалов визначає основну групу загроз у сфері духовної безпеки: “США просто нахабним чином нав'язують іншим суверенним державам вироблені і спеціально вирощені на її території секти – “Церква саєнтологів”, “Свідки Єгови”, “Церква Ісуса Христа святих останніх днів” (мормони), секта Чинмоя (Шрі Чинмоя – Г.В.), американський ерзац індуїзму “Міжнародне суспільство (товариство – Г.В.) Свідомості Крішні”, “Церква Об'єднання” нині живе в США корейця Муна (вже 2 роки як помер – Г.В). Звідти ж заохочується і підтримується людиноненависницька секта “Брахма Кумарис Всесвітній Духовний Університет” [11, с.7].

Хоча сам Д.Зеркалов вважає будь-які коментарі щодо його переліку зайвими, візьмемо на себе сміливість дещо прокоментувати. “Церква саєнтологів”, “Свідки Єгови” та “Міжнародне товариство Свідомості Крішні” довели в Європейському суді з прав людини необґрунтованість подібних звинувачень і право на своє існування в якості зареєстрованих релігійних організацій в країнах Європи. Крім того, вони зареєстровані в Україні. Також Україна, підписавши Угоду про Асоціацію з ЄС, взяла на себе певні зобов'язання у соціальній сфері: згідно ст.424 вищезазначеної угоди Україна на протязі чотирьох років повинна наблизити власне законодавство до вимог Директиви Ради ЄС 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р., яка передбачає заборону прямої та опосередкованої дискримінації, у тому числі на релігійному ґрунті.

В цілому можна погодитися з висновками вчених та юристів з п'яти країн Європи (Р. Дерікбура, П. Дюваль, Г. Безіра, Х. Брюннера, М. Яноквича та ін.) щодо комплексної характеристики антисектантських рухів (FECRIS, MIVILUDES та ін.), до складу яких входить Російська асоціація центрів вивчення релігій і сект (РАЦВРС). Роль останньої організації значно зросла після прийняття у РФ концепції духовної безпеки, яка дозволила державі проводити цілеспрямовану антисектантську політику.

З великого переліку характеристик антисектантських рухів вони визначають наступні:

- розбіжність “анти сектантських” дій з нормами міжнародного права;
- вибірковість і “подвійні стандарти”, коли гіпертрофована критика НРТ ігнорує приводи для критичної реакції на адресу так званих традиційних релігій;
- позаправова нормативність, при якій антисектантський привласнює собі прерогативу оцінювати релігійні спільноти як “істинні” або “помилкові”, “позитивні” або “деструктивні”;
- оголошення, що стосуються конкретних асоціальних дій будь-яких членів НРТ, намагаються представити свідоцтвами сутності самих релігійних меншин, з поширенням звинувачень на їх вчення і на всіх послідовників;
- створення порочного способу життя релігійних меншин шляхом їх стигматизації та трансляції негативних образів в масову свідомість за допомогою ЗМІ;

– відмова від діалогу і навіть від доктринальної полеміки з послідовниками НРТ, оскільки за ними не визнається гідних поваги навчань і релігійних переконань [2, с.205].

Стратегічне бачення російського історика О.Четвіркової дозволило їй перевершити здобутки всіх вищезазначених вчених та визначити найбільшу загрозу духовній безпеці Росії – міжрелігійний діалог, особливо в контексті наближення Всеправославного собору в Стамбулі у 2016 році.

Навіть якщо чисто теоретично припустити, що за умов відсутності негативного впливу Росії комусь би вдалося вибудувати модель, подібну до російської моделі забезпечення духовної безпеки, в якій підтримується релігійне середовище в законсервованому стані, то підтримання існування такої моделі буде досить витратною справою, що не завжди є виправданим. В умовах глобалізації забезпечити повний захист не вдасться, тому держава змушена буде витратити досить значні кошти на зменшення чи нейтралізацію іноземних впливів в релігійній сфері. До того ж українська культура є культурою більш відкритого типу, у порівнянні з Росією, яку не змогли асимілювати декілька колонізацій. Можна погодитись з думкою українських вчених Н.Янковського, Ю. Макогона, А. Рябчина, що з позицій синергетичного підходу найбільш ефективним методом непрямого (опосередкованого) управління соціальною системою є формування правового соціокультурного середовища для бажаного розвитку самоорганізації. Зрозуміло, стратегія, що формує відповідне середовище, не може бути короткостроковою. Це, скоріше, ітераційний процес, на кожному етапі якого повинен сформуватися деякий потенціал для подальшого розвитку [26, с. 44-45].

Висновки. Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Підтримання на високому рівні забезпечення свободи совісті в цілому підвищує рівень національної безпеки України, а також об'єктивно здійснює позитивний вплив на сусідні країни щодо не поширення в них проявів релігійного фундаменталізму та спроб дискримінації на релігійному ґрунті.

2. З позицій синергетичного підходу у стратегічній перспективі найбільш ефективним методом (опосередкованого) державного управління в релігійній сфері є створення правового соціокультурного середовища для бажаного розвитку релігійної самоорганізації.

3. Вважаємо за потрібне, в умовах геополітичного протистояння з РФ та за наявності великого негативного багажу (практичного змісту), який отримало поняття “духовна безпека” в Росії і в Україні, а також у зв'язку з присутністю в цьому понятті внутрішньої суперечності та ідеологічного компоненту при несформульованості національної ідеї України, рекомендувати вітчизняним науковцям та політикам відмовитись від подальших спроб концептуалізації цього поняття та використовувати вже існуючі в науковому обігу поняття (наприклад, “безпека людини” (“безпека особистості”), “безпека суспільства” чи “соціетальна безпека”, “національна безпека”).

Список використаної літератури

1. Александр Дугин: Правильно поставленный вопрос (Комментарий для газеты “Россия”, 30 июля 2004) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evrazia.info/article/1870>
2. Антисектантские движения и государственный нейтралитет. Предмет исследования: FECRIS. — СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2013. — 278 с.
3. Баранівський В.Ф. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства / В.Ф. Баранівський // Теретичний та наково-методичний часопис. – №2. - Додаток 1: Наука і вища освіта. – К., 2013. – С. 385–395.
4. Баранівський В.Ф. Діяльність УПЦ Московського патріархату як загроза українському суспільству / В.Ф. Баранівський // Вісник Житомирського державного університету 2012. – Вип. 63. – С. 3–6.
5. Баранівський В.Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства. / Баранівський В.Ф. – К.: Вид-во ПП Ульянич В.І., 2009. – 160 с.
6. Баранівський В.Ф. Проблеми духовності особистості в сучасному українському суспільстві / В. Ф. Баранівський // Духовність і художньо-естетична культура: аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : міжвідомчий наук. зб. / [керівники авторського колективу: А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький О. С. Тимошенко, М. І. Чемберджі, В. Г. Чернець]. – К. : Науково-дослідний інститут “Проблеми людини” – 1999. – Т. 14. – С. 68-79.
7. В Белгороде ради “сохранения духовной безопасности” запретили пьесы Гришковца [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2011/02/15/819396.html>
8. Духовная безопасность или мракобесие? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsland.com/news/detail/id/519058/>
9. Духовность и безопасность России (информация о региональном научно-практическом семинаре и летней аспирантско-докторантской школе) / В.М.Журавлев, Н.В.Наливайко, В.Е.Ушакова // Философия образования.– 2006. –N 3. – С. 312–325.
10. Зеркалов Д.В. Религиозная безопасность Украины: хрестоматія / Д.В.Зеркалов.– К.: Автор, 2008. – 188 с.– (Духовная безопасность: в 7 кн., кн. 4).
11. Зеркалов Д.В. Борьба с сектанством: хрестоматія / Д.В. Зеркалов. – К.: Наук.світ, 2008. - 176 с. – (Духовная безопасность : в 7 кн., кн. 6).
12. Зяблова Н.Н. Дискурс и его отличие от текста / Н. Н. Зяблова // Молодой ученый. Вип.4 – 2012. – №4. – С. 223-225.
13. Компартия Украины, її фракція у Верховній Раді України щодо можливих змін до Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=314333>
14. Комунисти пропонують карати за релігійний “екстремізм” [Електронний ресурс].– Режим доступа: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/legislation/55193/
15. Кротов Я. Госбезопасность как национальная идея // Общая газета, 27 января 2000. С. 1.

16. Мероприятия по обеспечению духовной безопасности в Белгородской области на 2010 год. Во исполнение поручения губернатора Белгородской области Е.С. Савченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=77756>

17. Ни бури, ни испытания // Московская перспектива. 2002.12 марта. № 10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.stroi.ru/newspaper/2002/10_2002/10_7.asp

18. Романюк А. Ловці душ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tyzhden.ua/Publication/1772>

19. Саган О. Православ'я в Україні і національна безпека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26321-pravoslavuya-v-ukrayini-i-nacionalno-bezpeka.html>

20. Система обеспечения духовной безопасности // Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник. – К.: НАДУ, 2012. – С. 352-353.

21. Федор Д. Традиции чекистов от Ленина до Путина: культ государственной безопасности / Джули Федор; [перев.. Е. Карманова, И. Кочнева]. – СПб.: Питер, 2012. – 304 с.

22. Филипович Л. Нові релігійні течії України в структурі державно-церковних відносин: стан і перспективи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lfile56.wordpress.com/нові-релігійні-течії-україни/>

23. Філософія політики: Підручник / Авт.-упоряд.: В.П. Андрущенко (кер.) та ін. – К.: Знання України, 2003. – 400 с.

24. Чаплин В. Религиозные общины в РФ не должны управляться извне [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ria.ru/religion/20141029/1030790287.html>

25. Четверикова О. Межрелигиозный диалог как вопрос политический / О.Четверикова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://omiliya.org/article/mezhreligiozniy-dialog-kak-vopros-politicheskii-olga-chetverikova>

26. Янковский Н.А., Макогон Ю.В., Рябчин А.М. Инновационные и классические теории катастроф и экономических кризисов: Монография / под ред.Макогона Ю.В. – Донецк: ДонНУ, 2009. – 331 с.

27. Elkner J. Spiritual Security in Putin's Russia, History and Policy. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/spiritual-security-in-putins-russia>

28. Securitising Russia: The Domestic Politics of Vladimir Putin / Edwin Bacon, Bettina Renz, Julian Cooper. – 2006. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: books.google.com.ua/books?isbn=0719072247

29. Payne Daniel, Spiritual Security, the Russian Orthodox Church, and the Russian Foreign Ministry: Collaboration or Cooptation? / Daniel P. Payne. – 2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jcs.oxfordjournals.org/content/early/2010/11/08/jcs.csq102.extract>